

**МЕТОДИЧНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ
ЗНАНЬ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ**

У статті представлено огляд сучасних науково-методичних і педагогічних досліджень щодо методичних принципів, які реалізуються у процесі формування етнокультурних знань учнів 5-7 класів під час вивчення художніх творів світової літератури. Розглянуто характер їх взаємозв'язку з систематичним підходом до засвоєння етнокультурної інформації на етапах опанування країнознавчих (народознавчих) відомостей, аналізу та інтерпретації літературного твору, оволодіння при цьому необхідним мінімумом культурологічних понять.

Ключові слова: *етнокультурні знання, загальнокультурна компетентність, літературна освіта, методичний принцип, нація.*

Останнім часом в українському суспільстві помітно поживався інтерес до питань поглибленої інтеграції України в європейський та світовий культурно-економічний простір. Вказані соціальні процеси не минають і вітчизняну освіту. Так, у новому Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти визначено потребу формування в учнів загальнокультурної компетентності як ключової [2]. Оволодіння нею сприятиме у свою чергу процесам активного розвитку особистості підлітків на засадах толерантності, мультикультуралізму й етнокультурної грамотності. Визначальна роль у цьому покладена на шкільні дисципліни гуманітарної складової: філологічного, суспільного та художньо-естетичного циклу й насамперед світову літературу – навчальний предмет, що, відповідно до сучасної Концепції літературної освіти, сприяє всебічному розвитку школярів, їх самовизначенню щодо власного місця у полікультурному просторі світу, виховує взаємоповагу до людей як представників різних національностей культур [5]. За таких педагогічних умов здобуття літературної освіти потребує від учнів-підлітків оволодіння та оперування системою спеціальних, *етнокультурних знань*, що відображатимуть ціннісні відношення автора (перекладача) художнього твору та його героїв до національної духовної культури свого та інших народів, символіки, традицій, звичаїв і матеріальних надбань. **Метою нашої статті** є огляд методичних принципів, на основі яких ґрунтується система формування етнокультурних знань учнів під час вивчення світової літератури.

Методичні принципи, покладені нами в основу проблеми формування етнокультурних знань учнів 5-7 класів у процесі вивчення світової літератури не є новими в історії розвитку вітчизняної методичної науки й так чи інакше знайшли своє обґрунтування у працях українських вчених-методистів останніх десятиліть (Н. Волошина, В. Гладишев, О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Куцевол, Л. Мірошніченко, Є. Пасічник, А. Ситченко, Ю. Султанов та ін.). Це принципи *етнокультурності та країнознавства, міждисциплінарності, полікультурності й полікультурної толерантності, «діалогу культур» (діалогізму), єдності національного та загальнолюдського, полі художності*. Розглянемо їх детальніше.

Етнокультурний (національно-культурний) принцип уперше в сучасній українській методиці був задекларований у працях відомого вітчизняного вченого-методиста Л. Мірошніченко [7, с. 88], який ґрунтується на усвідомленні того, що «кожна національна література... вирізняє себе передусім своєю специфікою» [7, с. 89] та передбачає розгляд художнього (національного) образу літературного твору з позицій розуміння краси та цінності культури будь-якого народу, виховання в учнів шанобливого ставлення до культурної унікальності. Найважливішим при цьому, як вважає науковець-методист, це – «дійти висновку, що національний образ втілює в собі визначальні риси своєї нації» [8, с. 16]. Для обґрунтування нашої методичної моделі формування етнокультурних знань учнів-підлітків в процесі вивчення світової літератури вирішальною є позиція вченого-методиста Л. Мірошніченко, що саме в середніх класах учні мають отримати початкове уявлення про такі поняття, як «нація», «національний образ персонажа», «національна наочність», «полікультурність», «ментальність» тощо, навчитися визначати національну предметність у художньому творі (національне житло, національну їжу, національні відмінності зовнішності людини (обличчя, тіло, одяг), національні рухи тіла, національні танці, музику та ігри, домінуючі риси національної вдачі та ін.) [7, с. 89], [8, с. 16], тобто «все те, що допомагає в розумінні характерних рис тої чи тої національності» [8, с. 16]. А от вітчизняними вченими-методистами А. Лісовським, С. Пультером, С. Сафарян та Ю. Султановим виділено **етнокультурно-країнознавчий принцип** [6], [11], [12].

Принцип міждисциплінарності у педагогіці в цілому та методиці викладання літератури зокрема зорієнтований на вивчення художнього твору з урахуванням міждисциплінарного підходу та покликаний сприяти «узгодженому використанні освітнього й виховного потенціалу усіх навчальних предметів і позаурочної виховної роботи» [9, с. 26] з метою формування етнокультурних знань учнів-підлітків. У нашому випадку він реалізується на прикладі залучення системи наукових та емпіричних

знань з суміжних (споріднених) та несуміжних (неспоріднених) педагогіці та літературознавству таких дисциплін та їх напрямків, як антропологія, національне мистецтвознавство, етнопсихологія, етнокультурологія тощо. Міждисциплінарний принцип, на думку сучасного науковця-педагога Р. Пріми, забезпечує процес формування етнокультурних знань шляхом використання гуманістичного потенціалу навчальних предметів у межах освітнього процесу [9], відображаючи таким чином взаємозв'язок філософських, психолого-педагогічних, культурологічних аспектів вивчення підлітками світової літератури, визначає характер узгодженого розподілу елементів етнокультурного змісту в процесі літературної освіти учнів та під час вивчення інших предметів шкільної програми.

Принцип полікультурності й полікультурної толерантності знайшов своє відображення в працях сучасних українських вчених-педагогів О. Моляко, В. Болгаріної, І. Лощенової та ін. Даний принцип передбачає визнання підлітком-читачем унікальності кожної етнічної чи соціальної культури, відображеної в інокультурному художньому творі. Принцип полікультурності ґрунтується на діалозі національного та загальнолюдського, інтеграції людинознавчих знань та культур, зверненні до особистісно-сислової сутності людини, внутрішнім джерелам діяльності свідомості, різнобарв'ю культур та субкультур в оточуючому світі, покликані забезпечити виховання особистості нової формації. Сучасні українські вчені-педагоги І. Зозуля та О. Діденко вважають, що «ядром полікультурності є знання особливостей культури інших народів, уміння сприймати найкраще з них і цим збагачувати власну культуру, створення сприятливого полікультурного середовища у навчальному закладі» [4, с. 25]. У дослідженнях сучасного американського вченого-педагога Г. Дмитрієва полікультурність розглядається як дидактичний принцип, визначений пріоритетами виховання учнів у дусі міжкультурної толерантності, розвитку культурного плюралізму, багатокультурного балансу в змісті навчального процесу. Реалізація цього принципу, як зазначає науковець, має здійснюватися на всіх рівнях розробки змісту освіти: цілепокладання, відбору знань, умінь, етико-естетичних цінностей, оцінки змісту освіти, потреб учнів і суспільства, а також у практичній діяльності педагогів на всіх рівнях [3]

Принцип «діалогу культур» (діалогізму) спрямований на використання культурологічного матеріалу про ріднокультурний та інокультурний світи, їх аналізу і порівняння. На думку сучасного російського науковця-педагога В. Сафонові даний принцип обумовлює моделювання культурного простору, занурення в який сприяє розширенню кола культур і цивілізацій, орієнтацію на розвиток в учнів загальнопланетарного мислення, таких якостей, як культурна неупередженість, готовність до спілкування в інокультурному середовищі, порівняння культур і

цивілізацій в контексті їх безпосереднього та опосередкованого історико-культурного взаємовпливу, розвиток культури інтерпретації фактів, подій, явищ нерідної і рідної культур та їх ціннісних смислів [10, с. 21].

На думку сучасного українського вченого-педагога Н. Грицик **принцип єдності національного та загальнолюдського** «полягає в тому, що відбір і побудова змісту педагогічної освіти здійснюється як з позицій загальнолюдських цінностей, так і з урахуванням національних особливостей та етнічних традицій...» [1, с. 122]. Формування етнокультурних знань учнів 5-7 класів на засадах співвідношення національного та загальнолюдського складових світової культури дозволить учневі в процесі його літературної освіти:

- долучитися до духовних та матеріальних надбань рідної та нерідної культури;
- побачити світову культуру як феномен взаємозв'язку та взаємозбагачення різних національних культур;
- характеризувати художній образ іонаціонального твору з урахуванням схожих (відмінних) моральних ідеалів та ціннісних орієнтацій, сповідуваних рідною та нерідною культурою.

Принцип поліхудожності відображає погляд на процес аналізу та інтерпретації художнього твору в контексті різних видів мистецтва (архітектури й скульптури, живопису й графіки, музики, співів і танців, театрального та кіномистецтва тощо), креативне використання зразків мистецтва, власної творчості вчителя та учнів у якості стимулу (як основи, підґрунтя) гармонійного етнокультурного та загальнокультурного розвитку підлітків в системі їх літературної освіти.

Літературний розвиток учнів-підлітків з урахуванням розглянутих методичних принципів дозволяє випрацювати чітку ієрархічну систему формування етнокультурних знань. Так, у **5 класі** це **1) знання та уявлення** про країну (народ), представником якої (якого) є письменник; найвідоміші символи країни (народу, етносу); ключові цінності та ідеали народу, що вплинули на письменника; картина світу очима представників цього етносу; визначальні особливості мови; **2) уміння аналізувати літературний твір з урахуванням** епізодів, пейзажів, діалогів, монологів, що відображають етнічну культуру автора (перекладача); характерних рис й учинків персонажів, особливості їх мови, настрою і переживання, ставлення до інших людей та оточуючого світу природи з урахуванням різних культур; ознак національного у художніх засобах; **3) оволодіння та оперування поняттями:** культура, традиція, звичай, ідеал, цінності, нація, народ, етнос; символ (загальне поняття). У **6 класі** це **1) знання та уявлення про** традиції, звичаї народу (етносу), історичні події, минуле нації, роду, що мали вплив на долю й творчість письменника.

ника, відображені в його імені, позначилися на характері тощо; значення фольклору, мистецтва, звичаїв і традицій народу в формуванні світогляду письменника; **2) уміння аналізувати в літературному творі** етнокультурні ознаки, якими наділені літературні герої, на основі характеристики їх думок, внутрішнього світу, вчинків та поведінки; **виявляти** позицію автора як носія етнокультурного коду стосовно зображених образів та подій, художніх деталей, позицію читача як носія іншого етнокультурного коду; **3) оволодіння та оперування поняттями:** ментальність, носій культури, національний світогляд, національна (етнічна) картина світу. У 7 класі **1) знання та уявлення про** вплив особистості письменника на розвиток рідної культури, відображення в світогляді, моральному обличчі, естетичних уподобаннях, характері, рисах вдачі (темпераменті), мотивах поведінки ментальних ознак народу, оточення письменника представниками мистецької еліти народу (композитори, скульптори, художники, кіномитці) тощо; **2) уміння аналізувати у літературному творі** національні ознаки в позасюжетних елементах й сюжеті художнього твору, національні та етнокультурні ознаки образів-персонажів на основі їх мотивів поведінки, **порівнювати та оцінювати** героїв-носіїв однієї культури в одному чи різних творах, як героїв-носіїв різних культур в одному чи різних творах; **групувати чи розгрупувати** персонажів за схожими/різними ментальними ознаками, світоглядними позиціями чи культурними традиціями, **характеризувати** художніх засобів твору-оригіналу й твору-перекладу з урахуванням світогляду читача, як представника іншої культури; **3) оволодіння та оперування поняттями:** національне мистецтво; міжнаціональне спілкування; «діалог культур».

Таким чином, реалізація названих вище методичних принципів у процесі навчання читачів-підлітків на уроках світової літератури сприятиме розумінню ними художнього твору з урахуванням етнокультурних чинників, що вплинули на становлення особистості письменника (перекладача) і його творчість, вмінню аналізувати та інтерпретувати літературний текст, виявляючи в ньому опорну етнокультурну інформацію.

Подальше вивчення цього питання може бути спрямоване на розробку системи методів і прийомів, видів і типів уроків щодо формування етнокультурних знань школярів у процесі вивчення творів світової літератури.

Аннотація

В статье представлен обзор современных научно-методических и педагогических исследований, касающихся методических принципов, которые реализуются в процессе формирования этнокультурных знаний

учащихся 5-7 классов при изучении художественных произведений мировой литературы. Рассмотрен характер их взаимосвязи с систематическим подходом при усвоении этнокультурной информации на этапах овладения страноведческих (народоведческих) сведений, анализа и интерпретации литературного произведения, овладения при этом необходимым минимумом культурологических понятий.

Ключевые слова: этнокультурные знания, общекультурное компетентность, литературное образование, методический принцип, нация

Summary

The article provides an overview of modern scientific-methodical and pedagogical research on methodological principles, which are implemented in the process of formation of ethnic and cultural knowledge of pupils in forms 5-7 in studying the art works of world literature. Was considered the nature of their interconnection with a systematic approach to the absorption of ethnocultural information on the stages of mastering the country studie information, analysis and interpretation of a literary work, mastering the necessary minimum of cultural concepts.

Key words: ethno-cultural knowledge, cultural competence, literary education, methodological principle, nation.

Література

1. Грицик Н. В. Принципи формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови [Текст] / Н. В. Грицик // Перспективи розвитку науки. – С. 121-125.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilnacerednya/serednya/derzh-standart/post_derzh_stan.doc. – Загол. з екрану.
3. Дмитриев Г. Д. Многокультурность как дидактический принцип / Г. Д. Дмитриев // Педагогика. – 2000. – №10. – С. 3-12.
4. Зозуля І. Є. Педагогічні умови полікультурного виховання іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів / І. Є. Зозуля, О. В. Діденко // Педагогічні науки. – № 57. – 2011. – С. 23-25.
5. Концепція літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі [Текст] / О. М. Ніколенко [та ін.] // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах : наук.-метод. та літ.-мистец. журн. – 2010. – № 10. – С. 10-20.
6. Лісовський А. М. Вивчення зарубіжної літератури у 5-6 класах. [Текст] / А. М. Лісовський, С. О. Пультер, С. І. Сафарян — К., 1997. – С. 7-12.
7. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Підручник [Текст] / Л. Ф. Мірошніченко. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 432 с.

8. Мірошніченко Л. Ф., Мірошникова Н. О. Шляхи аналізу художнього твору: класифікація, стисла характеристика [Текст] / Л. Ф. Мірошніченко, Н. О. Мірошникова // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2000. – №7-8. – С. 15–19.

9. Пріма Р. М. Аксиологічні орієнтири у професійній підготовці майбутнього педагога-вихователя [Текст] / Р. М. Пріма // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Чернівці: Рута, 2012. – Вип. 635. Педагогіка та психологія. – С. 171–176.

10. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций [Текст] / В. В. Сафонова. – Тверь: Истоки, 1996. – 238 с.

11. Сафарян С. І. Фонові знання як засіб поглибленого вивчення художнього твору в шкільному курсі зарубіжної літератури: Дис. канд. пед. наук: 13.00.02. [Текст] / С. І. Сафарян. – Івано-Франківськ, 2003. – 206 с.

12. Султанов Ю. І. Методична концепція викладання зарубіжної літератури [Текст] / Ю. І. Султанов // Зарубіжна література в навч. закл. – 2000. – № 2. – С. 2–6.

МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'282: 821.161.2

Люба Пена
(Івано-Франківськ)

ДІАЛЕКТИЗМИ В ІДІОСТИЛІ ГАЛИНИ ТУРЕ ЛИК

У статті визначені й проаналізовані групи діалектних лексем, використаних у поетичних збірках Г. Турелик, з'ясовані їх функції у віршованих текстах, а також наголошено на образотворчому потенціалі гуцулізмів.

Ключові слова: діалектизм, ідіостиль, поезія, Галина Турелик.

Діалект, а ми його надишем
Міццю духа і огнем любови.
І нестертий слід його запишем
Самостійно між культурні мови.
Іван Франко

Одним зі шляхів збагачення словникового складу будь-якої літературної мови є діалектна лексика. Ще І. Франко свого часу слушно зазначав, що «кожна літературна мова доти жива і здібна до життя, доки